

ŚWIĘTOKRZYSKI INFORMATOR ARCHEOLOGICZNY

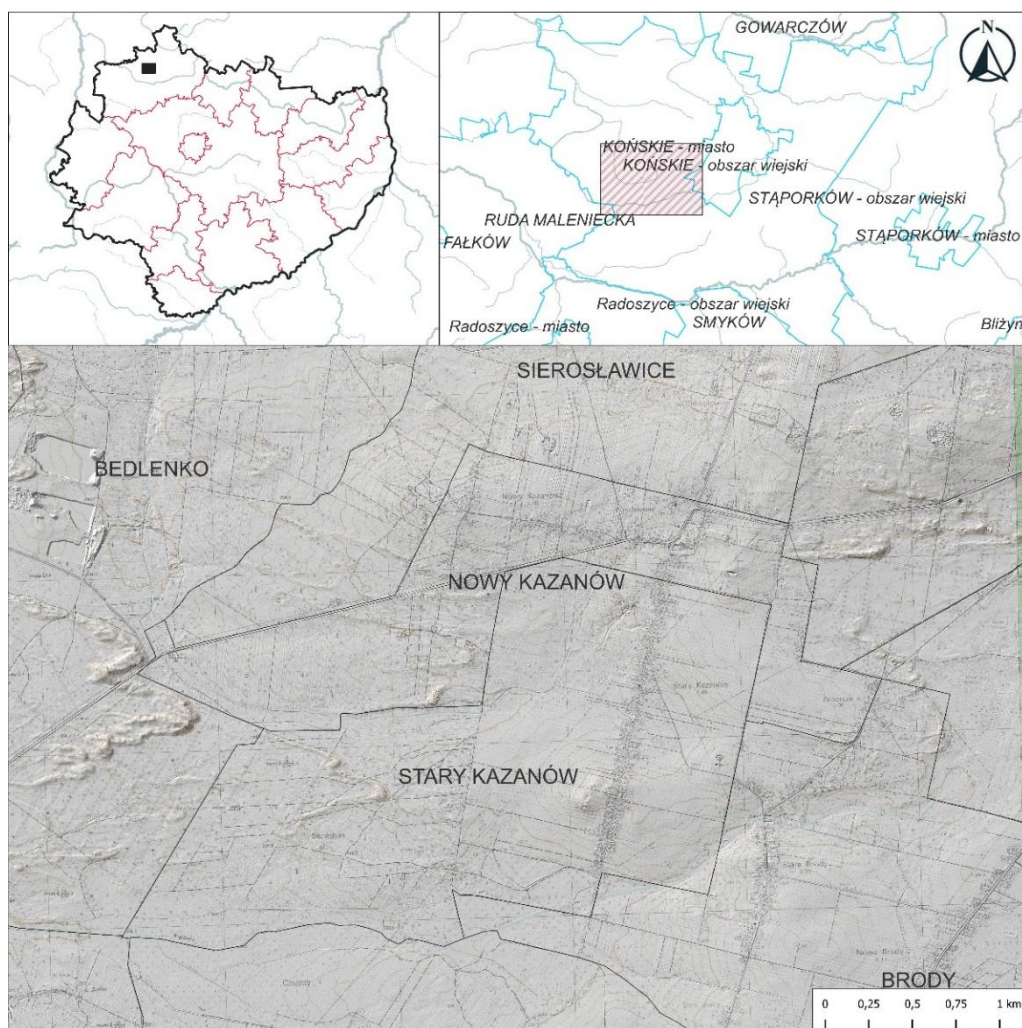
ODKRYCIA

NR 7/2025

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach
ul. Ignacego Paderewskiego 34A, 25-502 Kielce
tel. 41 330 18 00
e-mail: sekretariat@wuoż.kielce.pl

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
Delegatura w Sandomierzu
ul. Juliusza Słowackiego 17, 27-600 Sandomierz
tel. 15 832 30 00
e-mail: sandomierz@wuoż.kielce.pl

XVII-XVIII-WIECZNA *THERIACA* Z NOWEGO KAZANOWA, GM. KOŃSKIE, POW. KONECKI

OPIS:

Wykonany z ołowiu kapsel (Ryc. 1), który służył jako zamknięcie niewielkich (kilkucentymetrowej wysokości) ołowianych flakoników zwanych *bosoleti*. W tych pojemnikach tych weneckie apteki sprzedawały i transportowały *theriaca* – mityczny lek na wszelkie choroby. Preparat, przypominający konsystencją pastę, sporządzano z ponad 60 składników, wśród których znajdowały się m.in. opium, ciało żmii, grzyby *agaricum*, cynamon, kardamon, imbir, szafran, lawenda, czarny pieprz, ziele angielskie, rycyna, mirra, miód, bitumen czy guma arabska.

Opium pełniło funkcję przeciwbólową, natomiast mięso żmii miało zapewniać odporność na ukąszenia węży. Na wierzchniej powierzchni kapsła (średnica 3,1 cm) widoczny jest słabo czytelny napis biegnący po obwodzie, otaczający centralnie umieszczony, nieokreślony relief. Pomimo fragmentarycznego zachowania inskrypcji udało się rozpoznać logo jednej z weneckich aptek – *St. Marco*: kroczącego skrzydłatego lwa, historyczny symbol Weneccji i św. Marka Ewangelisty, wokół którego umieszczono legendę: *THERIACA.VENEC.S.MARCO*.

Ryc. 1 – ołowiany kapsel pojemnika leku theriaca, odkryty w Nowym Kazanowie (nr inw. A.258).

Ryc. 2 – ołowiany kapsel pojemnika leku theriaca, prezentowany na forum portalu *odkrywca.pl*.

Teriak, zwany również jako driakiew lub tyriak, cieszył się szczególną popularnością w XVII-XVIII-wiecznej Polsce. Uważano go za lek skuteczny przeciw ospie, dżumie, biegunkom, koltunom i paraliżom. Stosowano go również przy ukąszeniach jadowitych zwierząt, a także na bóle głowy i przeziębienia. Był to drogi, jak na ówczesne czasy, farmaceutyk, poszukiwany w całej Europie, szczególnie w okresach zarazy. Z tego powodu wiele aptek podrabiało oryginalny wenecki lek. W przeciwieństwie do takich praktyk, w Toruniu w pierwszej połowie XVII wieku działała apteka Paula Guldeniusa – nadwornego aptekarza królów Władysława IV Wazy i Jana Kazimierza – który należał do nielicznego grona posiadającego oficjalne zezwolenie na sporządzanie i sprzedaż teriaku. Prymitywny wizerunek lwa na kapslu z Kazanowa może sugerować, że pochodzi on z jednej z manufaktur podrabiających wenecki oryginał. Bardzo podobny kapsel został zaprezentowany w 2012 roku na forum portalu *odkrywca.pl* (Ryc. 2).

Zespół badaczy Uniwersytetu Wrocławskiego z powodzeniem odtworzył recepturę eliksiru, by sprawdzić, czy medykament rzeczywiście był tak skuteczny, jak opisywano go w dawnych źródłach. Eksperyment oparto na przepisie z 1630 roku autorstwa wspomnianego toruńskiego aptekarza Paula Guldeniusa.

DATOWANIE:
XVII-XVIII w.

OKOLICZNOŚCI ODKRYCIA:

Poszukiwania zabytków z użyciem detektora metali, prowadzone na podstawie pozwolenia konserwatorskiego. Odkrycia dokonało Stowarzyszenie Historyczne „Pasja”. Grupa prowadziła w latach 2023–2024 poszukiwania w rejonie klasztoru Bernardynów w Nowym Kazanowie. Działania te miały na celu odnalezienie sztandaru 7. Pułku Artylerii Lekkiej, który we wrześniu 1939 roku stoczył w tej okolicy krwawą bitwę z wojskami niemieckimi. Według przekazu, jeden z żołnierzy ukrył sztandar na terenie klasztoru. Choć poszukiwania nie przyniosły spodziewanego rezultatu, odkryto wiele innych cennych zabytków, w większości związanych z czasami wojen polsko-szwedzkich XVII–XVIII wieku. Wśród nich, obok ołowianego kapsla, na uwagę zasługuje m.in. szwedzka złota moneta – dukat Karola XII Wittelsbacha z 1701 roku (Ryc. 3).

Zabytki przekazano do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach, gdzie zostały skatalogowane pod nr inw. A.254 i A.258.

Ryc. 3 – złota moneta Karola XII Wittelsbacha odkryta w Nowym Kazanowie (nr inw. A.254).

LITERATURA:

FALEK S. 2020: *Teriak (theriaca), złudne nadzieje leku na wszystko*, za:

<https://www.muzeumtomaszow.pl/wp-content/uploads/2020/11/Sławomir-Falek-Theriak-złudne-nadzieje-leku-na-wszystko.11.2020.pdf>.

RYBSKI J. *Polscy naukowcy odtworzyli recepturę starożytnego lekarstwa. Driakiew była „antidotum na wszystko”*, za:

<https://www.national-geographic.pl/historia/polscy-naukowcy-odtworzyli-recepture-starozytnego-lekarstwa-driakiew-byla-antidotum-na-wszystko-240417035646/>.

Daniel Czernek

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Kielcach

ORCID: 0009-0001-1615-0033